

Didactische herinnering

Herinneringen aan de schooltijd gaan vooral over dingen die niet op het lesprogramma stonden. Mensen weten nauwelijks wat ze waar en van wie geleerd hebben, en al helemaal niet hoe ze geleerd hebben. Ik heb wel een paar didactische herinneringen: dingen die mij als leerling opvielen door de manier waarop ze door leraressen en leraren gebracht werden. Ik vermoed dat dat tamelijk uitzonderlijk is.

Ik genoot voortgezet onderwijs in de jaren vijftig. Toen wist ik nog niet dat ik in de jaren zeventig vakdidacticus Duits zou worden. In dat werk viel me op dat veel studenten in de lerarenopleiding grammatica enorm belangrijk vonden, maar tegelijkertijd in hun eigen Duits veelvuldig zondigden tegen wat zij onmisbare beginnersleerstof achtten. Het hielp niet om hen op die tegenstrijdigheid te wijzen.

Het was en is duidelijk dat veel grammaticaonderwijs weinig of geen effect heeft. Maar ik heb daar nooit de conclusie uit getrokken dat grammaticaonderwijs per definitie zinloos is. Ik ging op zoek naar effectievere manieren

om vreemdetaallearners te helpen bij de verwerving van grammaticale structuren.

Een van de kenmerken van het toenmalige grammaticaonderwijs was dat rijtjes daarin een prominente plaats innamen. Ze schenen een fascinatie uit te oefenen op docenten en leerlingen: je kon de vreemde taal ermee in de greep krijgen. *Ich gehe, du gehst, er geht, wir gehen, ihr geht, sie gehen, Sie gehen*: een lichtje in de duisternis, een houvast in de baaierd van onzekerheden en onbegrijpelijkheden. Wat er ook gebeurt, *ich gehe, du gehst, er geht*. Niettemin kon ik mijn studenten in de lerarenopleiding niet zelden betrappen op zinnen als *Ich hoffe, dass du auch mit uns ins Kino geht*.

De analyse is: de regel focust te weinig op het 'horizontale' (syntagmatische) verband tussen *du* en de uitgang *-st*. Daarop komt het in de normale taalgebruikssituatie aan, en niet op het 'verticale' (paradigmatische) verband tussen *ich -e* en *du -st* en *er -t* enzovoort. De vastigheid van het complete paradigma is een vorm van gezichtsbedrog.

Een voorbeeld van hetzelfde verschijnsel is in het onderwijs Nederlands 't kofschip van L.A. te Winkel (1859), met moderne varianten als *kofschiptaxietje* of *xtc-koffieshopje*. Dat zijn bruggetjes waar de ezels maar al te makkelijk vanaf glibberen of helemaal niet op gaan, omdat ze te smal of te hoog zijn. Is het nou *Ik ben verhuist* of *verhuisd*? De logica achter de schrijfwijze *verhuisd* is dat het in de verbogen vorm *mijn verhuisde meubilair* is en in de verleden tijd *ik verhuisde*. Niemand zegt of schrijft *verhuisde*. Die proef is veel handiger dan dat hele kofschip, dat fungeert als cadeauverpakking voor het rijtje stemloze medeklinikers in het Nederlands.

In traditionele Duitse grammatica's staan enkele hoofdregels voor de meervoudsvorming van zelfstandige naamwoorden. Maar dan volgen lange rijen uitzonderingen, bijvoorbeeld *Aal, Abend, Arm* enzovoort (mannelijke zelfstandige naamwoorden met meervoud op *-e* en zonder umlaut), *Angst, Ausflucht, Axt* enzovoort (vrouwelijke zelfstandige naamwoorden met meervoud op *-e* en met umlaut). Het is nu onvoorstelbaar,

Illustratie: Mimomy

maar eeuwenlang moesten leerders van het Duits als vreemde taal al die rijen, bestaand uit vaak tientallen woorden, uit hun hoofd leren. Gevolg: de rijtjes werden opgezegd, maar wat met *Aal, Abend, Arm* enzovoort aan de hand was? Geen idee. De traditie stierf uit in de loop van de jaren zeventig.

Ergens in de jaren tachtig dook bij mij een didactische herinnering aan mijn schooltijd op: een opmerkelijke maatregel van mijn leraar Duits een kwart eeuw eerder. De rijtjes onregelmatige meervouden stonden in ons leerboekje, maar we hoefden die voor hem maar één keer, namelijk in de volgende les uit ons hoofd te kunnen opzeggen. Maar dan wel in complete vorm: *der*

Aal, die Aale, der Abend, die Abende, der Arm, die Arme enzovoort. Het ging hem namelijk niet om de rijtjes, maar om elk apart woord met lidwoord, enkelvouds- en meervoudsvorm. Bij het leren en opdreunen van de rijtjes prenten wij ons die bij elkaar horende woordvormen in, dat was het doel.

Als brave leerling, die de traditionele aanpak uitgevoerd zou hebben, vond ik het opmerkelijk dat wij didactisch in vertrouwen genomen werden. Wel was ik minder gemotiveerd om voor eenmalig opdreunen tijd en moeite te investeren in de rijtjes. Maar ik zag de zin van de maatregel in: het ging erom met *der Aal* het meervoud *die Aale* te associëren. Ik zou later zeggen: met *der*

Aal moet *die Aale* in het mentaal lexicon opgeslagen worden. Ook, maar niet perse in verband daarmee, *der Abend* en *die Abende* en *der Arm, die Arme*.

Dat inzicht had nog twee decennia nodig om z'n uitwerking te krijgen op het onderwijs Duits. Nu vraagt elke docent bij woordjesoverhoringen bij zelfstandige naamwoorden ook naar het lidwoord en de meervoudsvorm. Toch? Duitse meervouden zijn geen grammatica meer, maar woordenschat.

De didactische herinnering maakt duidelijk dat de didactiek vooruitgaat. Of zie ik dat verkeerd? Het schijnt dat onzekerheidsbezweringformules als *aus bei mit nach seit von zu gegenüber* nog steeds vrolijk onderwezen worden. EK ■